

MEGJEGYZÉSEK

A PÁRISI ÉS KEW-I HERBARIUM CORTUSÁIRÓL, VALAMINT
A CORTUSA PÉKINENSIS. A. RICHT. pro var.

Dr. RICHTER ALADÁR-tól, Aradon.

(3. ábra-rajzzal.)

Néhány éve, hogy a Cortusák polymorphiájához gyűjtöm az adatokat. 1889-ben a Nemzeti Múzeum, majd bold. Haynald bíboros érsek Cortusa-collectióját tanulmányozhattam, a nélkül, hogy az eredményt ép az ázsiai anyag hiányos volta miatt végérvényesen megállapíthattam volna. Mint-hogy e monotypikus genus egyetlen speciése szórványosan fordul elő a gyűjteményekben, várnom kellett a kedvezőbb alkalomra. Később, a midőn BOISSIER-nek Chambésy-ben, DELESSERT és DE CANDOLLE Genfben levő, majd Paris, Bruxelles és London-Kew herbariumainak remek Primulaceáit a helyszínén vizsgálgattam, beláttam, hogy nem ok nélkül; mert meggyőződtem arról, hogy a *Cortusa Matthioli* L. eredeti hazája Ázsia; származása, e faj elterjedésének góczpontja a chinai hegyek valamely vidékére esik. Már GMELIN is hasonlóképen vélekedett.*

Ázsia flórája a legfőbb botanikai emporiumokban sincs oly mértékben képviselve, mint Európa növényvilága és kevésbbé ismerjük oly részletesen, mint Európa növényzetét. A Cortusák herbariumi adatai mindazonáltal számosabbak Ázsia vegetatiója részéről és a nevezett herbariumokban talált adatok nemcsak a fent közölt állításaim tényét igazolják, hanem azt is, hogy KERNER-nek (az Öst. Bot. Zeitschr. XXV. 1875. évf. 17-ik lapján) a typust illető fejtegetései helyesek; ellenben BORBÁS ugyane folyóiratban (Ö. B. Z. 1889. Nr. 4.) közölt s KERNER nyomán haladó interpretációjával mindenben egyetérteni nem lehet. Nem pedig azért, mivel a nevezett auctor (var. glabrata Borb., var. leviflora Borb. etc.-jában nyilvánuló) felfogásának alapjára helyezkedvén, LINNÉ ereklye gyanánt őrzött (és három lapra ragasztott) *Cortusa Matthioli*-jának összesen öt eredeti példányát, — a melyeket Kew szives közbenjárásával a londoni «Linnean-Society» LINNÉ-herbariumában látni szerencsés valék, — az első szem-

* «Ihr natürlichster Standort scheint östlich von Yenisei, in Sibirien zu sein» — CURRIS: Botanical Magazine. London (1807), pag. 987.

1. ábra. *Cortusa Matthioli* L.

A londoni «Linnean-Society» tulajdonában levő «Linné-Herbarium» originaléja után $\frac{5}{8}$ -od nagyságban.* — a., egy levél három felső karélya term. nagyságban, Linné-nek egy másik példányáról. (Természet után rajzolta: dr. RICHTER ALADÁR, Londonban, 1892.)

* *Plantæ glaberrimæ, sinibus inter dentes calycis basi late rotundatis, membranaceis!* Corolla 9—12 mm. long., calyx 4—5 mm. long. Quasi: *Cortusa sibirica* Andrz., — foliis subtus sparsissime puberulis, divisionibus eorum acutioribus a typo Kerneriano vere diversa.

pillantásra külön-külön új fajtáknak kellene vennünk (lásd p. o. az 1-ső ábrát és a 3.-kat); holott LINNÉ növényei is, úgy mint egyéb herbariumokból még számos más, csak tagjai azoknak a számtalan változatoknak, a melyek az ázsiai (China) törzs-faj «elmosódott» jellegű variánsai gyanánt Európa Kárpátjaira és Alpeseire átszarmaztak, földrajzi elterjedésüknek nyugati (Engadin) végpontjáig.*

2. *Cortusa Matthioli* L. — KERNER typ.

a. levél, term. nagys., fonákáról nézve.

c. virág; természet. nagys. = 12. mm., kehely: 7 mm. hosszú. (Austria super. Herb. Austro-Hung. exsicc. No. 906.)

d. e. tok-termés; term. nagys. 7 mm., kehely: 5 mm. h. Természet után rajzolta:
RICHTER ALADÁR.

Részletesen egy későbbi alkalommal fogom kifejteni azt is, hogy a *Cortusa Matthioli*, az egyetlen genus ez egyetlen képviselője bizonyára később jutott el hozzánk és nem benszülött tagja e continens flórájának. Hisz a némileg gyakorolt botanikus szem e növény habitusában Európa flóráját illetőleg idegenszerűséget lát; a levelek oly szabását és a virágok oly összbenyomását a növény testének külső megjelenésében, a melyek az európai flóra európai képére nem igen vallanak.

* Keleten Japán és Sachalin! példányait a párisi herbariumban láttam.

Ázsia flórájájának nem egy *Primulá*-ja szakasztott *Cortusa*-habitus (*Primula Jezoënsis* MIQU., *Pr. septemloba* FRANCH. etc.); ellenben a mi *Primula longiflora* és *Pr. farinosa*-nk telivér *Primula*-voltát tagadni nem lehet.

Ebből kifolyólag megjegyzem, hogy a *Cortusa*-genus generikus jogsultságát legfeljebb Európa flórájában respectálhatjuk. FRANCHET, a Museum d'Histoire Naturelle herbariumának attaché-ja Párisban, az ázsiai *Primu-*

3. *Cortusa Matthioli* L. var. *pékinensis* m.

a. levél, természetes nagyságban; fele részben a fonákáról nézve.

b. virág, 2-szer nagy. (természetes nagys. 9—11 mm. és a kehely 6—7 mm. hosszú).

c. tok-termés, 2-szer nagy. (term. nagys. 8—10 mm. és a kehely 6—7 mm. hosszú). Az originálé a párisi Museum d'Hist. Naturelle herbariumában (Environs de Pékin, Chine septentrionale. 1863. juillet; leg. l'abbé David). Természet után rajzolta: RICHTER ALADÁR.

lából oly sorozatot állított össze előttem, a mely megdönti e monotypikus genus létjogát és — csupán csak a rendelkezésünkre álló *Primula Jezoënsis* MIQU. s *Pr. septemloba* FRANCH.-ra* való hivatkozással — bizvást mondhatom, hogy «Genus *Cortusæ* suppressendum»,** tehát «*Primula Matthioli* (L.) sub *Cortusa*» (ined. in herb. Mus. Paris et Kew).

E szerint a *Primula* genus a következő két fő sectióra oszlanék:

* A nevezett muzeum szivességéből megvan a herbariumomban.

** P. o. *Atragene alpina* L.! rectius: *Clematis alpina* (L.) — sub *Atragene*.

PRIMULA L. gen. n. 197.

I. *Euprimula* m.

Calyx 5-fidus. *Corolla* hypocateriformis vel infundibuliformis, tubo cylindrico, ad insertionem staminum dilatato; faux fornicibus prædita vel nuda. Ovarium multiovulatum. Capsula 5-valvis.

1. <i>Aleuritia</i> DUB.	} Európa flóráját illetőleg.
2. <i>Primulastrum</i> DUB.	
3. <i>Auricula</i> DUB.	
4. <i>Anthritica</i> DUB.	

II. *Cortusa* L. (pro sub-gen) — gen. n. 198.

Calyx 5-partitus. *Corolla* infundibuliformis, tubo brevi. Stamina fauci inserta, ex annulo prominente egredientia. Ovarium multiovulatum. Capsula apice quinque valvis.

Sp. 2.? *Primula Matthioli* (L)* [= *Pr. Cortusa*, Sándor, Herb. Univ. Budapest, etc. A. RICHТ. ined. Herb. Mus. Paris et Kew].

Habit. Asia, Europæa.

Mert az a fő megkülönböztető bélyeg, hogy «*tubo cylindrico*» és «*tubo brevi*» a két genus generikus elválasztására elég nem lehet; figyelmünkre méltatván azt is, hogy KAMIENSKY** vizsgálatai alapján a *Primula* és *Cortusa* anatómiá-ja egymással lényegében megegyező.

KERNER volt az első, a ki észrevette azt, hogy a *Cortusa Matthioli*-t szemben az erdélyi *C. pubens* SCHOTT-sel a levelek szabása jellemzi, t. i. levél-karélyai félkör-alakúak, a melyek újból 3 kisebb, egymástól többé-kevésbé divergáló karélykára oszlanak (l. 1 a, és 2 a ábrát).

Ez a bélyeg — e localis fajtára — mindenesetre jellemző lehet, de nem feltétlenül; mert a Monarchia Cortusáin tapasztalt polymorphismus*** e tekintetben kizárja e bélyeg állandóságát.

* Et: *Cortusa Semenovii* Herd. — Enum. Plantarum Region. cis et transilien-sibus a cl. Semenov. collectarum. Auctore: Regel et Herder, pag. 5—6. — Alighanem egyedül Oroszország valamely gyűjteményében lesz meg. Én a nevezett helyeken nem láttam. Erről is később. BENTHAM és HOOKER (Gen. plant. p. 633.) csak egy sp.-t ismer.

** Fr. KAMIENSKY, Vergleichende Anatomie der Primulaceen. Halle 1878. p. 43.

*** A magyar flórát közellebről érdeklő SCHUR-féle Cortusákról, valamint a *Cortusa sibirica* Andrz., egyenesen BESSER kezéből eredő originaléiról (Vidi in Herb.

Nem úgy China Cortusa-jánál = *Primula* (Cortusa) *Matthioli* (L.) var. *pékinensis* m. (syn. var. *chinensis* m. sched. in Herb. Mus. Paris, Bruxelles et London-Kew).

Péking «*Siao Wu Tai shan*» hegyvidékéről, szóval China egyik északi provincziájából származó Cortusa-k feltűnő élesen körvonalozott formát tüntetnek fel leveleik szabására nézve. A levelek karélyai az európaiakhoz képest nyultabbak, a basis táján befűződöttek; a három divergáló karélyka hasonlóképen éles metszésű s a metszés zúga öblös, ennélfogva a levél egész lemeze is a nálunk meghonosított *Pelargonium*-levelekhez hasonlóan (\pm) bodros (3. a ábra). Virágaik habitusa is eltérőbb, mert a virág a kehelyvel együtt nyultabb; ez utóbbi főleg az érett toktermésnél látható (3. c ábra), a hol is a nyelecske lassan átmegy a tokocskába, a nélkül, hogy a kettő közt élesebb határvonalat láthatnánk. A virág kelyhének zúgai kerekdeden öblösek, hártvásak (úgy mint LINNÉ növényénél, l. 1. ábrát); ellenben a typosként kiadott C. *Matthioli*-nál (Fl. Austro-Hung. Exsicc. No 906) hegyesek és sohasem hártvásak (l. 3 b, és 2 b, c, ábrákat).

Ugyancsak a párisi herbarium DECAISNE-féle növényei között láttam egy chinai, szintén pékingi Cortusá-t a negyvenes évekből gyűjtve; DAVID abbé-tól hasonlóképen Péking vidékéről (1863), valamint ennek «*Si-ling-chan*» völgyéből (No 139, in Herb. Mus. Paris; leg. Provost, jun. 1891) különösen szép példányokat. Tipikus var. *pékinensis*-eket, továbbá Kew herbariumában:

5. «*Pan-sha-ho-ling*» 4—6000 F. — jun. 1879. Dr. O. v. Melendorff.

6. China borealis: prov. *Schansi*. — G. N. Potanin, 1884. Herb. Hort. Petropolit.

? 7. No. 12. *Peking, mountains* 8000. Damp woods along with *Pyrola* and *Moneses*. 8 jul. 1876. Collected by W. Hancock. F. L. S. «Mr. Hancock's specimens are almost glabrous, with deeplylobed leaves and few large flowers (!); but there are similar ones in the Kew Herbarium from Sachalin Island.»

Index Floræ Sinensis, in Linnean Soc. Journ. Botany. Vol. XXVI. p. 46. — (Erről még meg fogok emlékezni.)

8. «*Chihli: Pohmashan*» (DAVID, No. 2282!) Ind. Fl. Sinensis l. c. British Museum (Natur. Hist. Mus.) herbariumában:

9. *Mountains ouest Peking*. — Coll. BRETSCHNEIDER, 1881. Ex herb. F. B. Forbes.

A bruxellesi állami herbariumban:

10. Flora Pékinensis, «*M. Po-hua-schan*» dr. BRETSCHNEIDER, 1877.

Francavillano Paris et in Herb. «de l'État» Bruxelles) stb., — egy, a Cortusák polymorphiájáról írandó munkámban fogok nemsokára beszámolhatni.

Ezek mind együttvéve, a melyeket a párisi, bruxellesi és londonkewi herbariumokban láthattam, a typus földrajzi elterjedésére nézve egy határozottabb kört irnak le, mint a többi eddig ismert s ezután leírandó alakok bármelyike; nem is szólván a Monarchia szórványosan előforduló Cortusáiról, a melyeknek KERNER-féle typusa (Fl. Austro-Hung. exsicc. No. 906) is válogatva, Magyarhonban pedig mint ilyen legfeljebb az északnyugati fennföld egy némely pontján («Strassow» Com. Trencsén, Rochel exsicc!; Murány, Comit. Gömör. leg. A. RICHT.) szedhető.
